ISSN 1312–2142

СЧЕТОВОДНА ПОЛИТИКА

НОВИ ПРИНЦИПИ И ПОДХОДИ В СЧЕТОВОДСТВОТО

Списание за прилагане на международните счетоводни и одиторски стандарти в България



СТРАТЕГИИ ЗА XXI ВЕК

ПРОМЕНИТЕ В ЗАКОНА ЗА СЧЕТОВОДСТВОТО

ПРИЛАГАНЕ НА МЕТОДА НА СОБСТВЕНИЯ КАПИТАЛ

СЪВЕТЪТ ПО МЕЖДУНАРОДНИ СЧЕТОВОДНИ СТАНДАРТИ ИЗДАДЕ НОВ МСФО

ТЪРГОВСКОТО И СЧЕТОВОДНОТО ОБРАЗОВАНИЕ В ЗОРАТА НА НОВОТО ВРЕМЕ. ЕВРОПЕЙСКИТЕ МОДЕЛИ: ИТАЛИЯ, ХОЛАНДИЯ, БЕЛГИЯ

1-2 | 2007

представени в отчетите, трябва да съответстват на тези, използвани във вътрешнофирмените отчети, СМСС заключи, че сега ще бъде възможно да се разшири информацията по сегменти в междинните финансови отчети без излишни разходи и закъснение.

МСС 36 изисква положителната репутация да бъде проверявана за обезценка като част от проверката за обезценка на единицата, генерираща парични потоци, към която е разпределена положителна репутация. При определянето на единиците (или групите от единици), към която е разпределена положителна репутация за целите на проверката за обезценка, МСС 36 ограничава размера на единиците или групите от единици чрез позоваване на отчетните сегменти на предприятието. В резултат на замяната на МСС 14 с МСФО 8 максималният размер сега ще се определя чрез позоваване на оперативните сегменти на предприятието, така както се дефинират в МСФО 8, който може да се различава от ограничението, наложено преди от МСС 14.

Както беше посочено, датата на влизане в сила на МСФО 8 е 01.01.2009 г., като по-ранното прилагане се насърчава. Ако стандартът бъде приложен преди 01.01.2009 г., измененията в **МСС 34** *Междинно финансово отчитане* (и в МСС 36) също се прилагат по-рано. Информацията по сегменти за предходния сравним отчетен период за годината на прехода към МСФО 8 трябва да бъде преизчислена в съответствие с изискванията на МСФО 8, освен ако не е на разположение нужната информация и разходите за прилагането му ще са прекомерни.

Материала подготви:
Бойка Брезоева, д.е.с.

Търговското и счетоводното образование в зората на Новото време. Европейските модели: Италия, Холандия, Белгия

Доц. д-р Иван Русев

Уважаеми читатели,

Вярна на своята мисия да прави достояние на читателите си не само съвременните проблеми на счетоводството и на одита, но и да разкрива историческите им корени, през 2006 година редакцията на списанието ви направи съпричастни към част от тази история в периода на Българското Възраждане. Благодарение на талантливото перо на доц. д-р Иван Русев ние ви пренесохме назад във времето, когато българските търговци, жадни за модерни знания, се докосват до книгите на някои от най-добрите европейски автори от XVII-XIX век.

През настоящата година ние продължаваме с нашето пътуване назад към историята на счетоводството и отново ще се оставим в ръцете на такъв опитен водач като Иван Русев. Обект на неговите анализи ще стане историята на модерното търговско и счетоводно образование на „следренесансова" Европа и на Българското Възраждане. Счетоводството и свързаното с него образование са изява и про-

дукт на модернизационните стремления на българина през бляскавата възрожденска епоха. И доколкото модерността идва у нас по европейски модел, то изложението далеч няма да се ограничава само до „българското", а ще започне с представянето на ранните европейски първоизточници, за да стигне до българските прояви в тази сфера през XIX в. — т.е. в статиите ще се следва един актуален днес прийом на научното дирене, сравнителният метод. Надяваме се, че нашите читатели ще обогатят своите представи за това как са се формирали търговските и счетоводните знания, как конкретно те са били преподавани и как са достигали до българските възрожденци. Едновременно с това пред нас ще бъде представен моделът на това образование в страни като Италия, Франция, Англия, Белгия и Холандия, от които всички черпят опит. Българското Възраждане е времето на създаването на първите модерни търговски дружества и на просветители от величината на д-р Иван Богоров — един от първите ни теоретици в тази област. На него, както и на други възрожденски личности с принос в първоначалното развитие на търговско-правната материя у нас, ще бъде посветена друга част от публикациите на Иван Русев в рубриката през 2007 година.

Редакцията

Темата за глобализацията не е от днес. Още преди повече от век, през септември 1905 г. в Белгия е проведен международен научен конгрес, който разисква въпросите, свързани с „международното икономическо разширяване", или „преведена" на езика на съвременните понятия, темата на форума е насочена към различните аспекти на глобализацията. Една от секциите на конгреса е изцяло посветена на образованието и множеството доклади в нея, изнесени от учени и преподаватели в университети, колежи и атенеуми, дискутират проблемите в тази сфера, породени от глобализиращата се икономика. Тези доклади, публикувани още през същата година в самостоятелен обемист том (бързина и професионализъм, на които биха „завидели" много съвременни научни прояви!), са резултат от дългогодишни проучвания и анкети, проведени в Белгия, Франция, Германия, Англия и в други страни на Европа. Представен е дори опитът на някои извъневропейски държави (Япония, Гватемала). Налага се изводът, че *„световното икономическо разширяване има вече своето трайно място в хуманитарното образование, както в класическото, така и в модерното; подготовката, която е необходима, изисква от образователния сектор удвояване на грижите"*[1].

Така изглеждат предизвикателствата пред търговското и професионалното (в това число и счетоводното) образование в Европа в началото на XX в., но каква е изходната точка, от която се тръгва още в зората на Новото време? Еволюцията е дълга и минава през обрати, белязани от закономерностите на стопанското, социалното и политическото развитие на човечеството. Най-отчетливо тази еволюция се очертава в страните, първи дали модела на прехода от Средновековието към буржоазната цивилизация: италианските държави, Холандия, Франция, Англия, Белгия, поради което влиянието на техните модерни образователни системи в Европа, а и в света, е най-силно. В зоната на това силно влияние попада и Българското Възраждане. Ето защо изучаването на началната история на българското търговско и счетоводно образование, разположена във възрожденската епоха, е изследователски процес, който задължително минава през опознаването на европейските модели.

Търговските знания не присъстват в средновековното училище поради религиозния характер на средновековното образование и поради негативното отношение на църквата към търговията през епохата. Дори в началото на Новото време, през вековете на Ренесанса търговецът продължава да бъде „измъчван" от презрителното отношение към „търгашеството" и той търси най-напред морална, а по-късно и политико-правна форма за отхвърляне на този негативизъм. Към края на XV в. зародишът на буржоазията става реален факт в Западна Европа, за да се превърне наскоро след това и във фактор на обществено-стопанското развитие[2].

На Италия, „родината" на Ренесанса, принадлежи първенството в тези процеси. Бурното стопанско

развитие и търговското превъзходство в Средиземно море през Късното средновековие на италианските градове-държави Венеция и Генуа, средищното географско местоположение на полуострова и добрите възможности за посредническа дейност в общуването с Ориента превръщат италианския търговец във водеща фигура през епохата, в стопански деец, който инициира нови техники и похвати. Няма нищо случайно в това, че много от понятията, които широко навлизат в търговията още тогава, а по-късно (и до днес) се използват в търговско-правната материя, са с италианска етимология. Няма нищо случайно и в това, че италианските търговци първи дават модела на търговското сдружаване, че на италианските автори принадлежат първите трудове по модерно счетоводство. Все предпоставки, които обуславят новаторство и в сферата на модерното италианско търговско и счетоводно образование.

Изследователите отнасят историческите корени на двустранното счетоводство в Тоскана, по-специално в Генуа, и го датират към 1340 г.[3] Известно е, че първият труд по счетоводство, придобил широка популярност в Европа, е публикуван от францисканеца Лука Пачоли (1494 г.) — италианския автор, посочван като изобретател и създател на двустранното счетоводство[4]. Сред неговите съвременници, а и сред първите му последователи, включени в течението на т.нар. „пионери" на счетоводната литература, се срещат имената на други италианци. Ето защо новата техника много бързо става популярна в Европа под името „италиански метод" или по-образно казано „изкуството на книговодството по италиански метод" и е широко разпространена с това наименование чак до XIX в.[5]

Разнообразни са начините за придобиване на търговско образование в Италия в началото на модерната епоха. Това може да стане при частен учител по писане и калиграфия, в обществени или частни училища или чрез чиракуване, като за целта са предназначени множество издания на учители-практици, способстващи самоподготовката[6]. Два са основните видове италиански училища, които възникват през епохата: латински и сметачни. Латинските са училища, в които се преподава граматика и класически дисциплини, а сметачните (името им произлиза от латинската дума „abacus" — вид сметало, което употребявали древните гърци и римляни) предоставят типично професионално образование и в тях преподават светски учители. Тези последните се появяват още през XIII в. и просъществуват до XVI в.[7]

Важна особеност на италианското професионално образование през XV и XVI в. е появата на постоянно нарастваща група на учители по смятане („абако"), които се ангажират още и с преподаване на четене и писание (калиграфия). Именно те са тези, които биват наемани (през посочените два века дори в много по-голяма степен, отколкото учителите по граматика) да преподават елементарна грамотност (учене по буквар). Учебните курсове са най-разнообразни и варират в твърде голям диапазон в двата вида училища: в латинските е представена традицията, свързана с класическите дисциплини, най-вече философия и право, а в сметачните образованието е професионално и техническо, преподаването е на „вулгарен" (говорим) език от „учители-математици" ("magistri abaci", "doctores puerorum"), най-многочисленото учителско съсловие в италианските градове в началото на XVI в. Голямото количество на учебна литература, използвана през периода, е показателно за разцвета на това образование тогава. Сред именитите автори на учебници по смятане (в това число и по счетоводство) и по калиграфия следва да се споменат имената на Пиетро Борги, Людовико Дегли Ариги, Доменико Манцони, Еусташио Селебрио, Джовани Антонио Таглиенте и др.[8]

През тази ранна епоха в Италия се разпространяват два специфични графични модела на писане: единият, наречен „меркантеска" ("mercantesca"), а другият - „италика" ("italica"). Вторият получи своя „ренесанс" в наше време благодарение на компютърната майкрософтска текстообработваща програма „Word", но неговата начална история е в далечните XV-XVI в., когато „италика" се преподава и усвоява в хуманистично ориентираните италиански латински училища. Напротив, „меркантеска" е в основата на педагогическата система на сметачните училища и на ателиетата за обучение на търговци и счетоводители. Този графичен модел постепенно изчезва към края на XVI в., а заедно с него изчезват и двата споменати вида училища, заменени от един нов вариант на латинското училище, създадено във връзка с йезуитските колежи в най-големите градове и регионални столици на полуострова. Замират сметачните училища, ръководени от светски учители, все по-рядко се използва „меркантеска", за сметка на това пък се разширява употребата на „италика". Новото латинско училище на Ордена на йезуитите, наследило добрите традиции на старите латински и сметачни, изцяло се налага в Италия на границата между XVI и XVII в.[9]

Ето какво сочат данните: През 1587 г. във Венеция латинските училища са предпочетени от 46% от учениците (2100), докато в сметачните училища се учат останалите 54% от обучаващите се (2450). В тези последните образованието се води на говорим език, на същия са написани използваните в тях учебници (латински език и граматика там се преподават, но твърде ограничено), а учителите им са светски лица. Постепенно обаче превес вземат латинските училища, те започват да се предпочитат също и като място за получаване на търговско образование. Тенденцията се обяснява със стремежа на новозабогателите от търговска дейност да се приобщават все повече и повече към аристокрацията и да й подражават в търсене на по-висок обществен престиж. Интересен пример в това отношение е „Училището по граматика, логика и философия" на тосканеца Алесандро Пупили, където учат заедно синове на благородници и на търговци. Срещат се дори случаи, когато подобни училища се помещават в къщи на крупни търговци и в тях се преподава граматика и класическа литература. Те показват, типично „по италиански", как културата на бъдещите търговци може да се формира и разширява посредством изучаването на съчиненията на Овидий или на Цицерон[10].

И ако във Венеция през втората половина на XVI в. преобладаващата част от учениците предпочитат сметачните училища, то два века по-късно в Милан са „оцелели" едва 12 от този род учебни заведения. В диоцеза на Болоня от дадените 143 разрешителни за откриване на училища в периода 1633-1671 г. 79% са за латински училища и само 11% са за сметачни. Тенденцията на закриване на сметачните училища е паралелно изявена с една друга — приобщаването на търговското съсловие към ценностите и образователния модел на градската олигархия[11].

Джовани Доменико Пери е италианският автор, най-добре формулирал нуждата от тази преориентация на италианското търговско образование. Кой е Пери? Роден е в Генуа, търговец по занятие, делови човек, но по стечение на обстоятелствата решил да сподели опита си и станал писател. Автор е на съчинението „Търговецът"[12] с първо издание през 1638 г. (впоследствие многократно преиздавано), представляващо ценен източник за стопанската история, за банковото дело, за търговското право и за търговската техника. Книгата е разделена на четири добре обособени отделни части. Първата част е посветена на основни теми из областта на търговията: как се води търговска кореспонденция,

общо представяне на счетоводството, описание на задълженията на касиера-счетоводител, на необходимите за един търговец-предприемач качества, на договори, на капитала, на търговските дружества и техните видове, на търговията на едро, на обмяната и пр. Втората част на книгата представя различните видове плащания: в брой, разсрочено до определен срок, смесено, обмяната и търговията с чужбина. Третата се отнася до морската търговска тематика: навигация, навла (такси за пренасяне на стока по море), товарителници. Четвъртата започва с теоретичен раздел, където се описва необходимостта и ползата от търговията. Пак в нея са включени отделни глави, представящи полицата и поличните понятия и операции: съгласие за издължаване, протестиране, лихва[13].

Някои изследователи обвиняват Пери в посредствено представяне на счетоводната материя и поспециално на двустранното счетоводство, но една такава оценка би била несправедлива. В действителност целта на автора не е описанието единствено и само на сметководството (счетоводството), макар че и тази проблематика не е подмината в нито една от четирите части на книгата: в първата той се спира на търговското писане, във втората - на темата за длъжници и кредитори, в третата - на двустранното счетоводство, а в четвъртата - на ползата от воденето на търговските книги. Неговите намерения обаче са свързани с едно по-комплексно представяне на търговската техника и най-точната оценка би била, че Пери успява да създаде по-качествена творба от много други, посветени на същата тематика и издавани в Европа чак до XIX в.[14] Според историка Реймон дьо Рувър творбата на Пери, написана във витиеват стил, изпълнена с много софизми и остроумие, е истински *„шедьовър на менталната акробатика"*[15].

В първата част на книгата си, там, където описва качествата, които трябва да притежава търговецът, Джовани Доменико Пери се спира и на някои чисто дидактически въпроси. За обучението на бъдещия търговец са нужни не толкова „абстрактни педагогически похвати", а по-скоро е нужен опитът, предаван от баща на син. Авторът посочва основните дисциплини, които трябва да включва търговското образование: писането (да се придобият умения в писменото общуване — те са изключително необходими, защото много често именно чрез тях, чрез кореспонденцията се осигурява успехът на дадена търговска сделка), „абакото" (т.е. търговското счетоводство) и владеенето на чужди

езици. Според Пери всички тези знания могат да се придобият и в нормално латинско училище, защото латинският език не е спънка, а по-скоро средство за доброто овладяване на посочените дисциплини. Авторът застъпва чисто просвещенски идеи — само знанието може да помогне на търговеца за постигане на поставените цели; невежите търговци стават рядкост, знаещите и можещите — все повече и повече. Според него търговското образование трябва да се базира на доброто владеене на латинския език, чрез който *„търговецът може да постигне усвояването на всичките науки"*. Аргументите му са свързани с това, че трябва да се четат античните автори и че голяма част от произведенията са написани на латински език и че дори цялата литература да не е в пряка връзка с търговския занаят, не е излишно да се познава. И още — чрез изучаването на латинския език ученикът усвоява изкуството правилно да пише и красиво да се изразява. В заключение Пери се изказва ласкаво и препоръчва за нуждите на търговското образование училищата на Ордена на йезуитите[16].

Латинските училища в Италия след XVI в. имат за цел не просто даване на практическо обучение, но и усвояване на идеологическите основи на професионалното образование. Така се обяснява нарасналото търсене на това образование от страна на търговското съсловие. Търговците все по-често се нареждат сред създателите на университетски колежи, сред дарителите на училища, редом с именитите италиански благородници, за които дарителската дейност до този момент е приоритет и „монопол". През XVII в. новостите в италианската педагогическа мисъл се вдъхновяват именно от моделите на аристократичното образование[17].

Йезуитското образование в Италия процъфтява чак до втората половина на XVIII в., когато то изпада в криза. През целия период на тоталното доминиране на йезуитските училища в страната продължават да съществуват и светските училища, макар малко на брой и при големи трудности, за да дойде периодът на техния подем и „нов ренесанс" едва от средата на XVIII в. насетне, едновременно със западането на йезуитските. И все пак религиозното образование в Италия не е напълно ликвидирано, през втората половина на същия век подем преживяват т.нар. „училища на Контрареформацията", които по вече изградения от латинските училища стар модел предлагат и светски знания, и то на добро ниво. В Болоня например, пълният курс по математика („абако") в училищата на Контрареформацията включва цели 13 нива на усвояване[18].

През XVII-XVIII в. редом с латинските училища в Италия се забелязва разцвет и на един друг вид училища, появили се „на бял свят", за да задоволят нуждите на буржоазията. Това са т.нар. „колежи за граждани" ("collegio dei cittadini"), чието присъствие е засвидетелствано през посочения период в Генуа, Монца, Болоня, Рим и в други големи италиански градове и провинции. Тази образователна институция силно наподобява по-старите структури, наречени „семинари за благородници" („seminaria nobilium"), съществували от средата на XVI в. насетне и включвали курсове по граматика и реторика, по философия, логически упражнения и пр. „Колежите за граждани" бележат крайната точка в развитието на италианското търговско образование в зората на Новото време — след като изоставя сметачните училища, то стремително се насочва към образователните модели, характерни за свободните професии и аристокрацията. Големият разцвет на тези колежи, който обхваща почти целия XIX в., показва както вече извършеното приобщаване на буржоазията към аристократичните ценности, така и огромното желание на новите делови среди за интегриране в средата на градската олигархия. Именно това е една от големите метаморфози на буржоазната цивилизация[19].

Още в началото на модерната епоха, редом с италианските търговски центрове, Холандия също заема водещи в Европа позиции в стопанското развитие, респективно и в търговското и професионалното образование. Редно е да се посочат предпоставките на този ранен подем, последван от застой — предпоставки, които може би и днес бележат някои особености на холандското присъствие в съвременния глобализиращ се свят. През Средновековието Нидерландия (в исторически аспект трябва да се прави разлика между Холандия и Нидерландия[20]) се утвърждава като развита търговска територия благодарение на относителната свобода, която притежава местното градско население, а и на търговските пътища, морски и сухоземни, които минават през тази част на Европа, превърнали търговията в особено доходоносно занимание след Великите географски открития. Всичко това обяснява защо Нидерландия става първата в Европа и в света „родина" на буржоазна революция, която именно поради първенството си е белязана и с някои особености. Революционната вълна пламва,

след като през 1555 г. в Брюксел император Карл V обявява своята доброволна абдикация от властта в провинцията в полза на сина си Филип II. Новият владетел се опитва да наложи нова система в испанското управление на Нидерландия, но среща сериозен отпор, придобил религиозен и национален характер. Следват поредица от събития, белязани с кръвопролития. През 1595 г. е установена Холандската република, сключила примирие с Испания в началото на XVII в. и окончателно призната от Мадрид едва с Вестфалския мирен договор през 1648 г. Републиката и независимостта са крайният политически резултат на Холандската революция[21].

Изследователите на стопанската история на Европа употребяват за периода 1550-1650 г. от развитието на страната понятието „холандско чудо". Това е времето на холандската „република-градина", в която е провъзгласена свобода на моретата и търговията „за когото и да било". Холандската буржоазия става най-влиятелната и най-силната в света. В икономически израз на тази мощ се превръща създадената през 1609 г. Амстердамска банка, а Амстердам се утвърждава като всепризнат банков и финансов център на Стария континент. Но „профилирането" на холандския капитализъм само в сферата на търговските операции и финансовите спекулации и изоставането на промишлеността и селското стопанство в републиката предопределят бързия край на холандското търговско могъщество. Със своя значително по-голям човешки и суровинен потенциал в Европа се налагат новите капиталистически сили — добре познатите „стари" колониални държави Франция и Англия, особено след приемането и прилагането на английския Навигационен акт от 1651 г. и след икономически амбициозната политика на колбертизма във Франция. Войните на Холандия с Франция и Англия през втората половина на XVII и началото на XVIII в. окончателно свалят републиката от позицията на доминираща търговска сила в света[22].

Тенденциите в стопанското и политическото развитие на Холандия дават своето отражение върху изграждането на модерната образователна система в държавата. В общи линии закономерностите се повтарят от вече познатите ни наблюдения върху Италия, но има и интересни специфики. При представянето на търговско образование в Холандия трябва да се отчита следното: религиозната принадлежност на обучаваните (католици или протестанти), общественото положение на търговците и променящите се изисквания към нивото

и статута на тяхната култура с оглед на приложимостта й спрямо нуждите на търговската дейност[23]. Трябва да се отчита и развитието на образованието в страната като цяло, което е базата, над която се надгражда професионалното знание. Холандия е една от държавите с най-голяма степен на грамотност в Европа още в началото на модерната епоха. Някои холандски градове „влизат" в XVIII в. с над 90% грамотност на членовете на техните търговски корпорации. Търговското съсловие се появява в холандския град като вече регистрирана професионална група около 1700 г. и в сравнение с останалите местни „неинтелектуални" професионални общности то е най-образованото[24].

Разнообразни са възможностите за придобиване на професионално търговско и счетоводно образование в Холандия в периода XVI-XVIII в. Това се постига посредством: услугите на частни учители; ползването на специализирани учебници и индивидуалното или групово обучение по тях; чиракуването извън семейството, при познат търговец, понякога с договор; посещаването на „френски" училища; широко практикувана в Холандия и в други западноевропейски страни като образователна форма (стаж) за бъдещия търговец е пътуването с търговски цели.

Важна предпоставка (а в един по-късен етап и следствие) на професионалното образование е книгоиздаването на специализирана учебна литература, главно счетоводна. В Холандия първото съчинение по счетоводство е публикувано в средата на XVI в. Негов автор е Ян Импенс, „син на Кристоф", по-известен с писателския си псевдоним Жан Импин. Трудът е озаглавен: *„Ново обучение и представяне на най-великолепната наука на книговодството, за да се смята и се водят сметките по италиански маниер..."* (Анверс, 1543 г.). Както сам отбелязва авторът в предисловието, той е ползвал основно Лука Пачоли, венецианския автор Джовани Антонио Таглиенте и Хуан Паоло ди Бианки. Влиянието на Пачоли върху труда на Импин обаче е доминиращо — холандецът дори повтаря сентенциите на своя първоизточник от рода на тази, че обмяната е необходима на търговията, тъй както морето за навигацията[25].

Книгата на Импин е написана на фламандски език, преведена е на френски, а много скоро след първото издание е публикуван и неин английски превод (1547 г.), поради което тя си спечелва голям интерес и оказва изключително влияние. „Ново обучение и представяне ..." започва да служи като модел на този вид литература за

учебниците в Холандия и в Англия. По занятие авторът й е търговец. Всъщност Импин е единственият сред авторите на учебници по счетоводство в Холандия през епохата, който е търговец[26]. Всички негови последователи са учители: Валентин Менхер де Кемптен[27], Пиер Савон[28], Мартин ван ден Дике[29] и др. Така например Менхер е учител в продължение на повече от двадесет години, той има репутацията на високо начетен мъж, автор на трудове по счетоводство и по математика. Посочените тук съставители на учебници, а и многото други, останали анонимни, редом със счетоводството преподават още аритметика и по един или повече езика: не само широко практикуваните фламандски и френски, но и потребните за търговията италиански и испански, а и по-рядко изучаваните в страната английски, „висок немски" и латински. Елементарното ниво на немски език не се изучава в Холандия заради близостта му до говоримия фламандски език[30].

Дълъг е списъкът на холандските автори на учебници по счетоводство през епохата, но сред най-ползваните не можем да не споменем още имената на Елциус Мелема, Мартин Венцеслаус, Йохан Кутереелс, Уйлям Барженс и на безспорно най-известния сред тях Симон Стевин[31]. Стевин (1548-1620 г.), родом от Брюж, е един от големите теоретици на модерното счетоводство, почитан и след смъртта си в Холандия, сравняван в своята родина с великия Лука Пачоли. Всъщност има много общо в почитта на потомците към двамата — след близо четири века на забрава в Италия е издигнат паметник в чест на Пачоли; по същия модел, в търсене на славните имена на родната история, през 1846 г. в Брюж е поставена и направена обществено достояние статуята на Стевин. През 1608 г. Симон Стевин издава *„Сметководна книга на Принца, водена по италианския маниер..."* — книгата, която му донася голямата слава. В нея той пропагандира адаптирането и прилагането на двустранното счетоводство за нуждите на държавната администрация, показва начина, по който това е възможно да стане и в това се състои основният му теоретичен принос[32].

Чак до края на XVIII в. масово разпространени в холандските градове са многобройните практикуващи частни учители, преподаващи дисциплините книговодство (двустранно счетоводство), география, модерни езици и т.н. Показателен е случаят с Жан-Теодор Жюлиен, живеещ в Ротердам, в близост до офиса на Западноиндийската компания. В отговор на обява на конкурс за директор на

местното „френско" училище, поместена във в. „Леидше Курант" („Leidsche Courant"), на 28 ноември 1791 г. Жан-Теодор пише до общината, за да депозира кандидатурата си, като дава следните пояснения относно своята подготовка и професионална кариера: той се представя като легализиран преводач от френски език и учител по френски и италиански езици, работил в помощ на повечето големи търговски къщи и преподавател по търговия: четене, калиграфия, епистоларно изкуство, аритметика, счетоводство и география[33]. Ето такъв е идеалният пример за частен учител в Холандия през онази епоха и трябва да отбележим, че Жан-Теодор Жюлиен съвсем не е единственият.

От XVI до XVIII в. образованието в Холандия е разделено на „класическо" и „модерно": латинските училища (и тук по подобие на Италия) дават класическо образование и подготвят за университетите, докато училищата, в които се изучават модерни (говорими) езици (предимно френски), подготвят за търговска дейност и за технически професии. Между двете образователни форми се запазват някои общи допирни точки, основно в пансионите, където „латинският" модел се комбинира с модерните дисциплини, но те като цяло са изключение от създаденото статукво[34].

Най-разпространената образователна форма в Холандия, предлагаща „нелатински" тип модерно образование, са така наречените „френски" училища. Какво представлява „френското" училище и откъде идва наименованието му? То се създава от учители като Жан-Теодор Жюлиен или като споменатите по-горе автори на счетоводни учебници, които събират около себе си по 2-3 ученика и им преподават. „Френското" училище не е начално, а надгражда началната степен, т.е. то може да се сравни с класните училища на Българското Възраждане. Наричат го „френско", защото редом с другите дисциплини, които понякога са различни за различните училища, френският редовно присъства в неговите учебни програми. Употребата на френския език се засилва още повече по причина на голямото преселение в Холандската република на емигранти валонци-калвинисти, а след това и на французи, заселили се главно в големите търговски градове. Друга причина за силното разпространение на френския език е неговата по-широка употреба както за търговски цели, така и за нуждите на администрацията[35].

Направено и публикувано от изследователя Уйлям Фрийхоф проучване върху учебните програми на 29 „френски" училища за момчета, съществували през

1799 г., показва следното преподаване на учебни дисциплини в тях: френски език (във всичките 29 от тях), аритметика (в 23), холандски език (в 20), география (в 17), математика или геометрия (в 7), счетоводство (в 7) и т.н. Привидно счетоводството е слабо застъпено в тези училища, но това не е така на практика, понеже почти навсякъде, където се преподава аритметика, в рамките на тази учебна дисциплина се извършва и обучение по основните счетоводни техники. Следователно като фундаментални и най-разпространени дисциплини за „френските" училища в Холандия се налагат френският език, аритметиката (в това число и счетоводството) и географията, превърнали се в отличителни учебни материи на този тип образование. Изкуствата са слабо застъпени в тях, тъй като целта е да се насочи ученикът към конкретна практическа област[36].

Това образование запазва своите водещи позиции и в началото на XIX в. Ето какво сочат данните. През 1811 г. на цялата територия на старото Холандско кралство съществуват 75 „френски" училища за момчета с общо 2677 ученика, 66 училища за момичета с 1529 ученички (в тях редом с френския език са по-широко застъпени изкуствата) и други 361 начални училища за момчета и момичета с по поне един клас по френски език с общо 10 055 ученика. Върхът на пирамидата се завършва с 6 „латинско-френски" училища за момчета с общо 166 ученика[37].

През XVII и особено през XVIII-XIX в. холандският търговец, подобно на италианския си колега, не остава чужд на потребността от „обръщане" към класическото образование с цел придобиването на една по-широка култура, необходима за приобщаването към управленския елит. Крупната търговска дейност и политическата власт в Холандия не са без връзка помежду си: в един определен исторически момент те започват взаимно да имат нужда една от друга. Това довежда до тяхното сближаване. От началото на XVII в. управленията на големите холандски градове, изцяло съставени от представители на търговското съсловие, се идентифицират с „партициат", който започва да води аристократичен начин на живот, но чийто доходи (за разлика от класическата аристокрация) не са от рента, а от търговска дейност. До този момент най-активни в търговията са местните католици, главно благодарение на търговските си контакти с големите католически държави на Стария континент. През XVIII в. обаче ситуацията в Холандия се променя, на преден план излизат анабаптистите, които през втората половина на века доминират в някои сектори на търговията, банките и индустрията в Амстердам, Харлем, областта на Твенте и др. Този нов търговски елит завзема водещите позиции в обществото към края на века.

На 9 януари 1632 г., при откриването на известния атенеум в Амстердам Каспар Барлеус произнася реч на тема *„Меркатор сапиенс" ("Mercator sapiens")*, в която се възхвалява *„сливането на търговията с философията"*. Според Барлеус материалното богатство трябва да се съчетае със знанието, за да се достигне благосъстояние от по-високо качество[38]. Подобна чисто просвещенска позиция има като практическа цел разширяването на интереса към науките — тенденция, която през следващите векове се откроява все по-ярко в Холандия. По-високото знание се добива в атенеумите, академиите, научните общества, не се пренебрегват и университетите. И ако именно университетите предоставят тази възможност през XVII в., то през следващия XVIII в. за повишаване на общата култура и социализирането на търговското съсловие спомагат главно академиите и научните общества. Появата на холандските академии, изградени по модела на италианските, трябва да се отнесе още към началото на XVII в. През 1617 г. Шарл Костер и група търговци създават в Амстердам *„Академия на нидерландския език"*. През XVIII в. в Холандия се утвърждава един нов тип „меркатор сапиенс". Културата на този търговец не винаги е придобита в университет, той не владее латински език, но за сметка на това е много усърден в усвояването на модерните езици, най-вече на френския[39].

Трябва да се отбележи, че споменатите дотук образователни структури (частните учители и „френските" училища, учебниците, чиракуването) заместват и водят до забавената поява в Холандия на специализираните „търговски" училища, които възникват в страната много по-късно от тези на другите европейски „търговски" нации. Всъщност най-ранните холандски проекти в тази област датират от втората половина на XVIII и главно от XIX в., но повечето от тях завършват безрезултатно. Техни инициатори са преподаватели в атенеумите и университетите. Първото холандско търговско училище под името *„Институция за обучение по търговия и индустрия"* е открито едва на 9 октомври 1846 г. в Амстердам по инициатива на лекаря-филантроп Самуел Сарфати и е с надзорен съвет под председателството на кмета на града. В него се преподават шест мо-

дерни езика (френски, немски, английски, италиански, шведски и датски) от преподаватели-чужденци от съответните държави, а двадесетина други преподаватели водят специализираните учебни дисциплини: политически науки, търговско право, история, география, математика, статистика и т.н. Първият курс в училището се състои от 41 ученика на възраст над 14 години. Учебната програма предвижда още възможността да се извършва обучение с половин заетост — т.е. да се обучават хора, които са вече в търговската практика и поради това разполагат с по-малко време за учение[40].

Така описаните тенденции в развитието на търговското и счетоводното образование в Италия и в Холандия в зората на Новото време са засвидетелствани и в Англия, и във Франция, но редом с вече познатото, в тези две водещи модерни европейски държави се проявяват и някои интересни специфични особености, на които ще се спра в следващата статия на настоящата рубрика.

А тук в заключение да се върнем на Белгия и на проведения там международен научен конгрес в началото на XX в. В страната по онова време търговско образование се предлага в атенеумите и в колежите. То има специализиран, но и твърде ограничен характер. Това обаче далеч не е достатъчно, за да се задоволят растящите нужди на белгийската външна търговия. Ето защо за прием в Търговския факултет на Свободния университет в Брюксел се изисква сертификат за завършено средно хуманитарно образование[41].

Участниците в научния форум през 1905 г., една голяма част от които са белгийски учени и преподаватели, като отчитат предизвикателствата на световното икономическо разширяване на своята епоха, не отхвърлят, а напротив апелират за необходимостта от изучаването на хуманитарни науки. Езиците (включително и класическите) и историята имат своето заслужено място в модерното образование. Понятията на търговската наука съвсем не са „чужди" на историята и на класическата литература, а напротив, именно оттам могат да се извлекат множеството поучителни примери. В жизнено необходими се превръщат „живите" езици, благодарение на които „чужбината няма повече да бъде непознат, затворен свят". Ролята на географията нараства изключително много — чрез нея се опознават другите страни, техните народи и обичаи, тяхната култура. Математиката, с всичките й дъщерни науки (аритметика, алгебра, геометрия) е в

основата на практическите операции в сферата на търговията и индустрията[42].

Струва ми се, че днес, век по-късно, сме изправени пред същите проблеми в образователната сфера и че можем да постигнем тяхното решаване, ако се вгледаме в уроците на историята и в пътя на специализираното търговско образование, който „добрата стара" Европа отдавна е маркирала: от неговата поява като антитеза на класическото („латинското") училище и като тясно профилирано в рамките на занаята, през фазата на постепенното му разширяване на базата на растящата учебна литература и на *„енциклопедичността"* на учителите, до приобщаването му в сферата на елитното образование, където класическите хуманитарни науки отново имат своето място.

БЕЛЕЖКИ

1. Burvenich, Arth., V. Wittmann. Rapport de la Commission spéciale déléguée au Congrès par la Fédértion de l'enseignement moyen officiel de Belge. Section des athénées et des collèges communaux. — in : Congrès international d'expansion économique mondiale tenu à Mons du 24 au 28 septembre 1905 sous le Haut Patronage de Sa Majesté Le Roi Léopold II et le gouvernement belge. Rapports. Section I — enseignement, vol. II, Bruxelles, 1905, p. 2, 4.

2. Пантев, А. Век на буржоазни революции. С., 1982, с. 14.

3. Stevelinck, E. La comptabilité á travers les ages, Introduction par le Prof. Raymond de Roover. Bruxelles, 1970, p. XV.

4. Pacioli, L. Sum(m)a de arithmetica, geometrica, proportioni & proportionalita. Vinegia, Paganino de Paganinis, 1494. За него: Stevelinck, E. Op. cit., p. 19-24.

5. Stevelinck, E. Op. cit., p. XVII.

6. Brizzi, G. P. Le marchand italien à l'école entre Renaissance et Lumières. — in : Cultures et formations négociantes dans l'Europe moderne. Sous la direction de Franco Angiolini et Daniel Roche. Editions de l'Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, P., 1995, p. 201.

7. За историята на образованието в Италия по-подробно в: Manacorda, G. Storia della scuola in Italia: il Medio Evo. Palerme, 1914, ново фототипно издание: Florence, 1980.

8. Brizzi, G. P. Strategie educative e isituzioni scolastiche della Contrariforma. — in: Letteratura italiana. Ed. Alberto Asor Rosa. I, Turin, 1982, p. 899-920.

9. Brizzi, G. P. Le marchand italien a l'école ..., p. 203-204.

10. Ibidem, p. 204-209.

11. Ibidem, p. 210-211.

12. Заглавието на творбата в оригинал е: Peri, G. D. Il negotiante diviso in quattro parti .... Gênes, P. G. Calenzano, 1638. Едно от по-късните издания е отпечатано във Венеция: Peri, G. D. Il negociante diviso in quattro parti ... Editione novissima migliorata, accresciuta. Venetia, Gio[vanni] Gabriel Hertz, 1707.

13. По-подробно за Пери и неговата книга виж в: Stevelinck, E. Op. cit., p. XVIII, 62-63; Massa, P. Tra teoria e pratica mercantile: il "negotiante" Gio Domenico Peri. — in: Annali della Facoltà di Giurisprudenza di Genova. 1986-1987, N: 24, p. 800-812; Brizzi, G. P. Le marchand italien à l'école..., p. 209-210.

14. Stevelinck, E. Op. cit., p. 62-63.
15. de Roover, R. Introduction. — in : Stevelinck, E. Op. cit., p. XVIII.
16. Peri, G. D. Il negotiante diviso in quattro parti .... Gênes, P. G. Calenzano, 1638, p. 17-19 : цитирано по: Brizzi, G. P. Le marchand italien à l'école..., p. 209-210.
17. Brizzi, G. P. Le marchand italien à l'école..., p. 213.
18. Ibidem, p. 211-212.
19. Ibidem, p. 214.
20. През Късното Средновековие Нидерландия е испанска провинция, много по-голяма, отколкото днешната едноименна област (включваща само старите северни нидерландски територии) или държавата Холандия. След битката при Нанси (1477 г.), а и при управлението на Филип II (1527-1598 г.) испанската управленска система в Нидерландия разделя територията на седемнадесет административни владения (графства), сред които са: Фландрия, Брабант, Артоа, Зеландия, Холандия и др.: Пантев, А. Цит. съч., с. 20-22.
21. Пантев, А. Цит. съч., с. 22-47.
22. Пак там, с. 50-51.
23. Frijhoff, W. La formation des négociants de la République hollandaise. — in : Cultures et formations négociantes dans l'Europe moderne. Sous la direction de Franco Angiolini et Daniel Roche. Editions de l'Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, P., 1995, p. 189.
24. Ibidem, p. 178-179.
25. Stevelinck, E. Op. cit., p. XVIII.
26. Ibidem, p. XVIII-XIX, 26-32.
27. Ibidem, p. 9-12.
28. Ibidem, p. 38-41.
29. Ibidem, p. 76.
30. Ibidem, p. XIX.
31. По-подробно по темата в: Riemens, K. J. Esquisse historique de l'enseignement du français en Hollande du XVIe au XIXe siècle. Leyde, 1919, p. 89-112, 257-258; Stevelinck, E. Op. cit.; Dupon, A. Les auteurs comptables du XVIe siècle dans l'Empire germaniques et les Pays-Bas. Paris, 1976 .
32. Stevelinck, E. Op. cit., p. XXI, 48-56.
33. Frijhoff, W. La formation des négociants ..., p. 191.
34. Ibidem, p. 185.
35. Ibidem, p. 192-194.
36. Ibidem, p. 193.
37. Ibidem, p. 193-194.
38. Barlaeus, C. Mercaror sapiens, sive : Oratio de conjungendis mercaturae et philosophiae studiis. Amsterdam, 1632, ново издание, 1967.
39. Frijhoff, W. La formation des négociants ..., p. 181-182.
40. Ibidem, p. 195-196.
41. Burvenich, Arth., V. Wittmann. Rapport de la Commission spéciale déléguée au Congrès ..., p. 4.
42. Ibidem, p.3-5.

АВТОРИТЕ в брой 1-2/2007 на списа „СЧЕТОВОДНА ПОЛИТИКА

Фермин дел Вале
Президент на Международната федерация на счетоводителите (IFAC)

Антон Сврaков
Дипломиран експерт-счетоводител и регистриран одитор,
съдружник и един от управителите на „Сврaков и Милев" ООД,
доктор по икономика,
доцент по счетоводство и одит във ВСУ „Черноризец Храбър",
главен консултант на сп. „Счетоводна политика"

Бойка Брезоева
Дипломиран експерт-счетоводител и регистриран одитор,
преподавател в УНСС, катедра „Счетоводство и икономически анализ",
консултант на сп. „Счетоводна политика"

Иван Русев
Преподавател
в Програмата по история и европеистик
във ВСУ „Черноризец Храбър",
доцент, доктор